

ských dějin a jsoucí určitým jejich objektivním momentem.

V třetí kapitole soustřeďuje autor svou pozornost na problém historismu v konkrétní marxistické sociologii. V první části kapitoly řeší otázku předmětu konkrétní sociologie (což mj. pak znamená, že vztah mezi sociologií a historiografií je nutno chápat jako trojstranný vztah obecné sociologie, konkrétní sociologie a historiografie). V této souvislosti nejprve vhodně a argumentovaně odmítá názory vycházející z nedialektického chápání konkrétnosti a vymezující na tomto základě rozdíl mezi obecnou a konkrétní sociologií tak, jako by první z nich produkovala více méně prázdné abstrakce a druhá je pak naplňovala, ilustrovala a upřesňovala bohatým obsahem reálných procesů. Ve skutečnosti je konkrétní charakter zkoumání (v dialektickém smyslu toho slova) základním požadavkem, platným pro každé vědecké zkoumání. I zákony formulované obecnou sociologií jsou tedy na tomto stupni zobecnění zákony konkrétními. Rozdíl mezi obecnou a konkrétní sociologií je tedy rozdílem poněkud jiného druhu. Jestliže obecná sociologie je logicko-systematickou (filosofickou) vědou o společnosti, je na rozdíl od ní konkrétní sociologie nejobecnější systematickou speciální vědou o společnosti. Jejím předmětem je zkoumání specifických *komplexů* strukturálních a vývojových zákonů, které působí jak v souhrnu všech oblastí společenského života, tak mezi nimi navzájem. Zkoumá tedy jinou rovinu reálných vztahů a jejich zákonitostí než obecná sociologie. Zároveň je s ní pochopitelně nutně spjata. Pro pochopení jejich souvislosti a zároveň jejich odlišností je nutno vymezit, co máme rozumět sociologickým faktem.

V další části třetí kapitoly se pak autor zabývá právě problémem sociologického faktu, přičemž klade hlavní důraz na problém jeho objektivnosti, poněvadž v tomto směru dochází k nejčastějším omylům pramenícím ze zavedení úzce teoretického hlediska (struktura sociologického faktu ve smyslu jeho materiálních a duchovních momentů) a z jednostranného prosazování tohoto hlediska místo komplexního teoreticko-metodologického hlediska (reálnost existence a působení materiálních i duchovních momentů sociologického faktu a otázka, jak zkoumat jednotlivé jeho stránky). Po této ontologicko-gnoseologické charakteristice sociologického faktu věnuje autor pozornost různým metodám jeho zkoumání a zabývá se dosahem jimi získaných výsledků (významné je zejména jeho rozlišování empirického a statistického zákona). V závěru kapitoly pak autor vyvozuje, jak a v jakém smyslu je dominujícím metodologickým hlediskem konkrétní sociologie hledisko historické.

Ve čtvrté kapitole knihy se autor zabývá charakteristickými rysy historiografie. Tento svůj rozbor uvádí podtržením skutečnosti, že chceme-li uvažovat o charakteru historiografie a o jejím postavení v komplexu věd o společnosti, musíme si nejprve ujasnit, co rozumět dějinami. Dějiny jsou podle auto-

ra totalitou minulých a přítomných společenských procesů. Jednotlivé speciální historické disciplíny se zabývají různými stránkami historické totality, historiografie pak se zabývá jejím celkem. Zabývá se tímto celkem tak (tj. zkoumá takové momenty reálného dějinného procesu), že ji lze charakterizovat jako nejobecnější nesystematickou speciální vědu o společnosti. Nezkoumá totiž (v první řadě) systematicko-logické vztahy dějinných událostí a rovněž nepřifazuje jednu k druhé z tohoto hlediska, nýbrž zobrazuje v časových (chronologických) a v prostorových, tedy v kvantitativně určitých hranicích chod událostí. To ale neznamená, že historiografie je ploše empirická věda pouze popisující události. Historiografie zkoumá zákony dějin; zobrazuje stále nová seskupení, nové kombinace společenských zákonů v dějinném vývoji. V jejím podání tedy dominují zákony vývojové nad zákony strukturálními; jejím předmětem jsou zákonité momenty specifického průběhu a zákruť prosazování se určitých vývojových tendencí v daných časoprostorových hranicích.

Na základě tohoto vymezení předmětu historiografie a o ně se opírající charakteristiky historiografické metodologie (převaha historického nad logickým a specifické rysy jejích jednoty, vyplývající ze struktury „historických skutečností“ a ze vztahů jejích historiografií zkoumaných momentů k jejím momentům zkoumaným obecnou sociologií) přechází autor v páté kapitole knihy k rozboru toho, co je třeba rozumět „historickou skutečností“, a jaká je její logická struktura. Tento rozbor ústí ve vymezení specifických rysů historické a sociologické skutečnosti a odtud vyplývajících vztahů historiografie a sociologie.

Jak autor zdůrazňuje, není historická skutečnost jednoduchý, nečleněný a proto výlučně singulární celek, nýbrž má komplikovanou logickou strukturu. Historickou skutečností je každá historická událost a její důsledek. Každá událost je průsečíkem četných společenských vztahů, a v tomto smyslu obsahuje v sobě vždy moment obecného. Je vždy výsledkem lidské praxe a jako taková má nutně komplexní charakter; je jednotou objektivních a subjektivních momentů ve společenské činnosti. Obsahuje jedinečné i obecné, opakovatelné i neopakovatelné, jevé i podstatné.

Historikové se však ve své práci takřka vůbec nesetkávají s historickými skutečnostmi v této jejich podobě. Setkávají se s nimi prostřednictvím pramenů. Gnoseologická analýza pramenů (kterou autor provádí) vede k závěru, že v pramenech vystupují historické skutečnosti v podobě empirických předvědeckých (nebo i nevědeckých) abstrakcí, jako vědecko-empirické abstrakce, jako historicko-statistické skutečnosti a jako různé hodnotné vědecké abstrakce. Historická skutečnost není tedy jednoduše zdáním vůči historické totalitě, nýbrž obojí tvoří dialektickou jednotu navzájem přecházejících pólů. Zprostředkující článek obou pólů — historická souvislost — je skutečnou histo-

rickou souvislostí, tj. historickou skutečností.

Rozdíl mezi historickou a sociologickou skutečností pak tedy nespočívá v tom, že by první byla jedinečná a druhá obecná. V obou je obsaženo obojí. Jejich rozdíl spočívá v rozdílné kvalitě vztahu mezi jedinečným a obecným a v rozdílné formě tohoto vztahu, existujícího ve struktuře jak sociologické, tak historické skutečnosti. V sociologické skutečnosti vystupují do popředí strukturální souvislosti (abstrahuje se od jejich prostorové a časové určenosti); čím komplexnější jsou však brány v úvahu, tím větší roli hraje historické hledisko a vystupuje do popředí historicko-genetická určenost. Opačně je tomu s historickou skutečností. Nelze tedy zaujímat pouze historické nebo pouze sociologické hledisko. Obojí přechází jedno v druhé, jsou v nedílné jednotě.

Tato jednota historického a sociologického hlediska podtrhuje další moment vnitřní spojitosti historiografie a sociologie — problém specifičnosti a vztahů sociologických a historických zákonů. Tomuto problému věnuje autor pozornost v šesté kapitole své knihy, pojednávající o sociologickém obsahu historického poznání.

Autor zdůrazňuje, že klíčové místo v pojmovém aparátu historiografie zaujímají již samotnou vytvořené pojmy. Tvorba pojmů v historické vědě ovšem přechází v sociologickou tvorbu pojmů, je jejím předpokladem i momentem. Přechod k sociologickým pojmům je podmíněn vytvářením historických abstrakcí. To platí rovněž pro ty pojmy, jejichž analýzou nebo syntézou jsou odkryvány různé zákonitě vztahy.

Při rozboru obsahové specifičnosti historického zákona (a jejím srovnáváním s obsahovou specifičností sociologického zákona) je podle autorova názoru nejprve nutno objasnit vztah kauzálního zákona a historického zákona. Autor v podstatě souhlasí se soudobým odmítáním ztotožňování kauzálních zákonů a společenských zákonů. Kromě kauzálních zákonů uvádí a za nejdůležitější považuje zákony strukturální, funkcionální a genetické. Zdůrazňuje dále existenci i kombinovaných typů zákonů (kauzálně genetické, strukturálně funkcionální atd.). Za specificky historické zákony (jejichž formulování je typické pro historiografii) pokládá zákony *geneticko-strukturální*. Historiografie podle něho samozřejmě formuluje i jiné typy zákonů; jejich formulování však chápe jen jako stránku (moment) formulování geneticko-strukturálních zákonů jako specificky historických zákonů.

Naproti tomu sociologické zákony (formulované jak obecnou, tak konkrétní sociologií) jsou podstatnými systémovými zákony, tj. strukturálně genetickými zákony. Historické stanovisko se zde prosazuje řadou složitých logických zprostředkování.

Dialektická jednota sociologie a historiografie se projevuje v tom, že v zákonech formulovaných oběma těmito obory se prosazuje (a je jejich nedílným momentem) vztah logického a historického, který však

v sociologii má formu přechodu logického v historické a v historiografii naopak formu přechodu historického v logické. Odtud mj. plyne, že existuje také relativně samostatná dialektika (logika) dějin. Její uznání odkrývá teoretické bohatství historického zkoumání.

Pokud jde o vztah historických a sociologických zákonů, dochází autor knihy k závěru, že jejich podstatný rozdíl není v různosti stupně jejich obecnosti, ani v tom, že by šlo o vztah obecného a zvláštního, nýbrž v tom, že sociologické zákony jsou abstraktně obecnými, strukturálně genetickými zákony, a tudíž zákony tendencí, zatímco historické zákony jsou konkrétně obecnými, geneticko-strukturálními a tudíž zároveň nelineárními geneticko-kauzálními zákony. Jejich vnitřní jednota se pak projevuje v tom, že zákonitost celkového společenského procesu nelze adekvátně zachytit pouze jedním typem těchto zákonů.

V poslední, sedmé kapitole knihy se autor zabývá sociologickou problematikou světových dějin. Za jeden z fundamentálních problémů, v němž je zvlášť zřetelně patrná vnitřní dialektická jednota sociologie a světových dějin, pokládá problém periodizace. Proto zvláště na něj soustřeďuje v poslední kapitole svou pozornost.

Zdánlivý rozpor v sociologické a v historiografické periodizaci dějin je jejich periodizace na jedné straně podle společenských formací a na druhé straně podle časových údobí (věků, epoch). Ve skutečnosti však jde o jednotu těchto periodizací, protože dosahnout skutečně vědecké periodizace dějin lze jedině na základě kombinace obou kritérií.

Při souhrnném pohledu na obsah recenzované knihy a na její význam zaujme již samo autorovo netradiční, nekonvenční, výsoce náročné, ale přitom dnes svrchované významné a jedině možné pojetí zvoleného problému, má-li jeho řešení výrazně ovlivnit rozvoj sociologické a historiografické metodologie a jejím prostřednictvím pak celkovou teoretickou úroveň sociologie a historiografie. Vyzvedá to podstatné v dějinném procesu a odtud to klíčové pro jeho teoretické zobrazení — tendenci, směr, logiku dějinného vývoje a jejich zdánlivé překrývání zákruty, složitosti a individualitou jednotlivých událostí a jejich sledu. Přitom oba tyto zdánlivě protikladné momenty dějin chápe v jejich vnitřní nedílné jednotě. A nejenom to. Současně je oba považuje za zákonité, tj. za různé zákonité momenty (zákonitě ve vztahu k celku i zákonitě v rámci své relativní samostatnosti) konkrétní totality lidských dějin. Z tohoto hlubokého ontologicko-strukturálního pohledu vyvozuje předměty obecné a konkrétní sociologie a historiografie, jejich vzájemné vztahy a charakter zákonů zkoumaných jednotlivými těmito obory. Na tom pak zakládá svůj pohled na jejich metodologii, přičemž pro něho do popředí pochopitelně vystupuje problém charakteru zákonů zkoumaných jednotlivými z nich, a to zejména stupeň a

vzájemný vztah logického a historického, jak je vyjádřen (v souladu s objektivní povahou předmětu) v sociologických a historických zákonech. Teprve na tomto základě pak hodnotí dosah a význam jednotlivých metod používaných v soudobé sociologii. Tento hluboký filosofický pohled na sociologii a charakter jejich zákonů má zásadní význam pro stanovení její koncepce, pro diferenciaci teoretického přínosu jednotlivých badatelských výsledků a pro výběr metod a posouzení významu jejich použití. Zároveň umožňuje pochopit místo a význam sociologie v systému společenských věd a její vnitřní spojitosti s jednotlivými z nich.

Zvláště je třeba v této souvislosti ocenit, že autor přikládá hlavní důraz na problematiku logického a historického: Nejenom proto, že tato problematika je v marxistické literatuře (při všeobecném uznávání její závažnosti) poměrně opomíjena, zejména však pro způsob, jakým autor tuto problematiku řeší. Zdaleka nejde o pouhou kategoriální analýzu; naopak, z tohoto hlediska by bylo možno vznášet proti autorovi různé námitky. Ale důsledně řeší tento problém v určitém jeho kontextu (zde je nutno ocenit to, že se autor dokáže držet svého problému a vyhnout se v tomto ohledu zbytečným odbočkám). Zabývá se logickým a historickým jakožto prvky struktury dějinných událostí a momenty jejich objektivní zákonitosti. Na tomto základě pak zkoumá charakter různých typů společenských zákonů a vyvozuje z tohoto rozboru příslušné metodologické důsledky pro jednotlivé obecné vědy o společnosti.

Za podnětný je třeba považovat také autorův přínos k dnes široce diskutované otázce charakteru a typů společenských zákonů. Autor odmítá ztotožňování modelu společenského zákona s kauzálním modelem zákona a předkládá poměrně širokou paletu různých typů společenských zákonů. K tomu navíc na některých místech práce jednak uvádí o tom, k jakému typu zákonů vedou určité metody vědeckého zkoumání (zejména problém empirického a statistického zákona), a jednak zevrubně vyvozuje, jaké typy zákonů jsou charakteristické pro obecnou sociologii, pro konkrétní sociologii a pro historiografii. Pak se jeho analýza problému charakteru a typů společenských zákonů stává jednou z nosných součástí jeho zkoumání specifiky a vzájemných vztahů sociologie a historiografie a jejich vztahu k dějinám.

Podnětný a zejména metodologicky významný je rovněž autorův gnoseologický rozbor historických pramenů v rámci jeho úvah o „historické skutečnosti“, resp. „historickém faktu“. Tento moment přístupu k historickým pramenům vymezující možnosti jejich nejenom historiografického, nýbrž i sociologického zpracování byl dosud v marxistické literatuře poněkud opomíjen.

I když jde v kontextu práce jen o vcelku okrajovou otázku, zaslouží si zmínky autora argumentace proti vulgarizující tendencím ve výkladu postavení historického materialismu v celku marxistické filosofie

v úvodu knihy, kde charakterizuje historický materialismus jako filosofickou vědu a obecnou sociologii a vyvrací jeho chápání jako „aplikace dialektického materialismu na dějiny“.

Konečně je třeba podtrhnout, že autor nejenom poukazuje na dialektický charakter společenských zákonů, na dialektiku lidských dějin, na dialektiku vztahů sociologie a historiografie atd., nýbrž že tuto dialektiku ve svých vývodech také skutečně zobrazuje. Umožňuje tak čtenáři tuto dialektiku skutečně sledovat a ukazuje cesty její realizace ve vztazích historických a sociologických zkoumání i cesty zobrazování jejich dalších momentů.

Autor se ve své knize také nevyhnul určitým úskalím pramenícím z rozsahu zvoleného tématu, z dosud malé zpracovanosti jím vyzvednutých momentů tohoto tématu a z již zmíněné dynamiky a vždy jen relativní uzavřenosti vztahů sociologie a historiografie. Navíc kniha polemicky otevírá nový pohled, pro nějž dozrál čas. Mnohá autorova stanoviska proto nutně mají diskusní charakter. Slouží autorovi ke cti, že se sám ve své knize polemikám nevyhýbal a své názory jasně formuloval, takže je s kým a o čem polemizovat.

Těm kapitolám knihy, které jsou věnovány charakteru a typům sociologických a historických zákonů, chybí zavedení diferenciace obecné a konkrétní sociologie do jejich obsahu. Autor před tímto rozbořem na jiném místě připomíná, že vztah sociologie a historiografie je vlastně trojstranným vztahem obecné sociologie, konkrétní sociologie a historiografie. V rozboru specifických rysů sociologických a historických zákonů a jejich dialektické jednoty však chápe tento vztah jenom jako dvoustranný. Je sice pravda, že z hlediska systematickosti vyjádření vztahu logického a historického v dějinném vývoji jsou zákony obecné a konkrétní sociologie zákony příbuzného typu. Avšak i mezi nimi jakožto typy zákonů existují specifické rozdíly, jež je nutno zahrnout do výkladu dialektické jednoty sociologických a historických zákonů. Jestliže tak autor neučinil, je tím přece jen narušena celistvost a plastičnost obrazu.

Určité rozporné, resp. nedůslednosti obsahuje rovněž autorův výklad vztahu kauzality a zákonitosti. Tento výklad je, jak jsme již uvedli, ve svém celku na úrovni soudobých diskusí o existenci a významu nekauzálních typů zákonů a ústí podle mého názoru ve správné stanovisko, že uznávání jen kauzálního modelu zákona je dnešní vědou již zcela nesporně překonaným zjednodušením skutečnosti. V souladu s tímto svým stanoviskem autor knihy uvádí řadu typů společenských zákonů. Zároveň však tentýž autor a v téže části výkladu charakterizuje právě kauzální souvislosti jako základ všeho vědeckého poznávání zákonitostí. A k tomu připojuje, že kauzální vztah je — byť v převrácené či jinak překryté formě — přítomen ve všech typech zákonů. (Například funkcionální zákon je podle něho obráče-

ným kauzálním zákonem.) Vidím v tom vnitřní rozpor autorova stanoviska a pozůstatek ulpívání na donedávna dominujícím názoru, že teprve (a jediné) poznání kauzálního vztahu je tím pravým vědeckým poznáním.

Autor ve své knize čerpá z opravdu bohaté znalosti prací jak marxistických, tak buržoazních sociologů; čerpá v takové míře a s takovým přehledem, že tento fakt patří k podstatným přednostem jeho zpracování zvoleného problému. Zároveň však i v tomto směru je v jeho práci určitá mezera. Autor se na mnohých místech výkladu zabývá problémem struktury (struktura historického faktu, strukturální zákony apod.) a v jedné z klíčových částí své knihy — při zkoumání typů a vztahů sociologických a historických zákonů — se zabývá problémem strukturálních, genetických, funkcionálních a jiných zákonů. V této souvislosti by byl zcela na místě exkurs o strukturalismu a funkcionismu v soudobé západní sociologii. I když autorovi jde především o charakteristiku jednotlivých typů zákonů a jejich vztahů, je nutno větší pozornost věnovat i tomu, co lze z různých pohledů pod těmito jednotlivými typy rozumět.

Dva problémy, jimiž se autor ve své knize zabývá, by si zasloužily více pozornosti, než kolik je jim věnováno. Prvním z nich je problém filosofičnosti historického materialismu (chápaného jako marxistická obecná sociologie). Autor se jím zabývá jen tezí v úvodu knihy. S jeho polemickým vyhocením tohoto výkladu proti vulgarizačním postavením historického materialismu v systému marxistické filosofie lze plně souhlasit. Zároveň však ztotožnění historického materialismu s obecnou sociologií není podle mého názoru tak nesporné, jak je o tom autor přesvědčen. Argumenty neuvádí, a tak si znovu můžeme klást otázku, zda je obecná sociologie součástí filosofie; jestliže ano, je-li pouze filosofickou disciplínou, a jestliže ne, pak kde je hranice mezi ní a historickým materialismem.

Druhým problémem je problém hodnocení teoretického významu a dosahu závěrů získaných pomocí jednotlivých sociologických metod. Základní hledisko autorova řešení tohoto problému (hodnocení metod z hlediska charakteru jimi poznávaných zákonů a rozsahu jejich platnosti) je plodné a podnětné. Ale autor se jím zabývá jen vcelku, vytýčením jeho základních aspektů v rámci rozboru předmětu konkrétní sociologie a souhrnné charakteristiky dosahu jejích teoretických závěrů. Stálo by však za to vrátit se k tomuto problému v rámci diferenciace různých typů sociologických zákonů.

Poněkud neorganickým dojmem působí pojetí a zařazení poslední, sedmé kapitoly. I v předchozích kapitolách, pojednávajících o charakteru historiografie jako vědy a o jejím vztahu k sociologii (kapitola 4.—6.), jde přece o logickou strukturu „historických faktů“ i ve světových dějinách, o sociologický obsah zákonitostí i světových dějin, atd. Problém periodizace dějin je pak ale

jedním z komplexů sociologických problémů světových dějin, a ne jediným takovým problémem. Autorovo pojetí a zařazení sedmé kapitoly však působí dojmem, jako by problém periodizace byl jediným sociologickým problémem světových dějin, jemuž je v knize věnována pozornost.

Všechno, co zde bylo uvedeno o sporných či diskutabilních místech knihy, nemění nic na její vysoké teoretické úrovni a teoretické podnětnosti. Kniha řeší zvolené problémy na úrovni soudobého stavu rozvoje sociologie a historiografie a otevírá této úrovni přiměřený nový pohled na zvolené problémy. Také jejich volba je v souladu s tím, které teoretické problémy je dnes nezbytně nutno řešit jako předpoklad dalšího rozvoje sociologie a upevnění jejich vztahů s příbuznými obory. Sporná místa jsou tedy spornými z hlediska vysokých nároků, jako výsledek nového pohledu, který nemůže být okamžitě systematicky uzavřen. Svým teoretickým zaměřením a na základě charakteru svého materiálového základu má kniha navíc význam pro sociology ve všech socialistických zemích. Zasloužila by si přeložení do češtiny; znamenala by významné obohacení naší sociologické (a také filosofické) literatury.

Ota Záhora

Nový sociologický francouzský časopis

V červenci 1966 vyšlo první číslo nového francouzského čtvrtletníku *L'homme et la société*, *Revue internationale de recherches et de synthèses sociologiques* (redaktoři Serge Jonas a Jean Fronteau, vydává Anthropos, 15, rue Racine, Paris 6e, roční předplatné 36 frcs). Časopis je uveden přetiskem článku G. Gurvitche *Mon itinéraire intellectuel ou l'exclu de la horde* z *Lettres nouvelles* 1958, jež chtěl Gurvitch, který se velmi staral o to, aby tento časopis vycházel, doplnit nástinem své vědecké činnosti za léta 1958—1965 a napsat tak svůj nekrolog. Ale náhlá smrt několik dní po dodání tohoto staršího textu mu zabránila článek doplnit. Přesto redakce otiskuje tento článek jako úvodník, aby tím vzdala poctu tomu, kdo souběžně se svými vědeckými pracemi bojoval o ideje až do posledního dechu.

Z ostatních článků by naše čtenáře upoutal především asi článek Jana Szczepańskiego o profesora v Lodži a nyníjšího předsedy Mezinárodní sociologické asociace, *La sociologie marxiste empirique*, v němž vykládá své pojetí marxistické sociologie. Rozumí jí sociologii v socialistických zemích, přetvořených podle ideí Marxových (přihlíží v první řadě k Polsku a vyjímá Čínu a země pod jejím vlivem), která se rozvíjela po smrti Stalinově a po kritice stalinismu, po XX. kongresu komunistické strany SSSR a po sociologickém kongresu světovém v Amsterdamu r. 1956 (Chalasiński vyzdvihuje také jako význačné datum povolání tří profesorů sociologie — jeho, Szczepańskiego a

Szczepkiewiczze jako expertů pro davovou psychologii před soudní dvůr po Poznaňském povstání). Sociologové v těchto zemích navazovali na domácí sociologické tradice před rokem 1939, zvláště v Polsku, kde sociologie nebyla nikdy úplně zlikvidována, nýbrž jen přetvořena. Aspirace vědců pěstovat svou vědu ve styku se světovým sociologickým hnutím, dále pronikavé změny sociální a politické, jakož i praktické potřeby, které vyžadovaly skutečnou znalost společenských poměrů, a posléze projevy veřejného mínění (zvláště náhlé např. v Polsku) podporovaly veřejný zájem o sociologii a o sociologický výzkum.

Zpočátku probíhá diskuse o oprávněnosti sociologie a o jejím poměru k historickému materialismu, diskuse často hodně verbální, a sociologii měl zastupovat historický materialismus, nebo často bylo určováno její místo vedle něho jako jeho doplněk.

V socialistických zemích se po roce 1945 začínají konat různé výzkumy (především opět v Polsku), a to v různých zemích různé, jako o otázkách sociologie průmyslu a práce, o problémech venkova (opět různé, např. v Polsku, kde kolem 85 % orné půdy je v rukách samostatně hospodářících rolníků), změn v struktuře sociálních tříd v Polsku, nové sociální diferenciace, přetvoření sociálního vědomí (empirická sociologie studuje postoje, mínění, systémy hodnot), praktického zaměření sociologů (v Polsku v závodech, v plánování, urbanizaci aj.), makrostruktura (industrializace) apod. Přejímají se západní metody a zejména techniky výzkumu, ale rozvíjejí se pomaleji, zato však ve spolupráci s ekonomikou a historií, jak vyplývá z historického materialismu. Tak sociologie socialistických zemí prochází „empirismem“, ale brzy jsou v popředí teoretické zájmy.

Szczepański liší tudíž *marxologii*, tj. studium a rozbor díla Marxova, jeho myšlenek, a *marxistickou sociologii* (empirickou) jako studium sociálních jevů zemí rozvinutých na základě Marxových ideí. Je to studium společnosti, jež provedly znárodnění hospodářství (pročež nelze přijímat pojetí sociální třídy ve formulaci Marxově), zavedly ústřední plánování, vyloučily třídy vlastníci podniky průmyslové, obchodní, finanční, zemědělské.

Posléze dělá bilanci dosavadní práce v marxistické sociologii. Zatím se dosáhlo popisu socialistických společností, ale pokusy vypracovat i teorie středního dosahu jsou řídké. Sociologové se zdržovali podat nové formulace, obávající se ideologických konfliktů, a to nejen v Evropě východní, ale i západní, kde není omezení politické a administrativní, nejvýš minimální. Mnoho základních problémů nynějších společností nebylo ani začato. Končí pak, že syntetické studie, které tvoří počáteční etapu vypracování obecné teorie, jsou toliko v začátcích (à leurs balbutiements).

Jiný článek, který se zabývá problémy obecné sociologické teorie, je kritika Parsonsovy teorie, kterou podává Serge Jonas (z laboratoru sociologie poznání v Paříži):

Talcott Parsons ou le roi nu. Jonas uzavírá svou kritiku tím, že Parsonsova teorie proti jeho nároku — jako jednoho z mála sociologických teoretiků — není ani obecná, ani nová a ani prostá ideologie. Parsons by ji měl správněji označit jako omezenou teorii individuálních chování uvnitř sociálního systému pokládaného za stálý. Toto své tvrzení kritik dokazuje tím, že Parsons přijímá spencеровské kategorie jako účel, prostředek, cíl, úspěch aj. a svou analýzu zakládá jako Spencer na záměrném a rozumovém chování jednotlivců, takže souhrn interakcí jednotlivců mu tvoří základ sociální skladby, a nesleduje antagonismus tříd a pochody přeměn. Z Marshalla bere především teorii potřeb a posledních cílů, z Maxe Webera jeho soustavu hodnot a norem, z Pareta analýzu chování logického a nelogického (illogique), k nimž připojuje ještě třetí: non-logique, a z Durkheima analýzu symbolů v chování náboženském.

Jeho obecná teorie zahrnuje tři specifické systémy: osobnost, sociální systém a kulturu (srv. nadpis Sorokinovy Obecné sociologie: *Society, Culture and Personality*, 1947, 1962). Osobnost chápe podle Freuda. Sociologie, psychologie a antropologie mají brát své pojmy z jeho obecné teorie, ale tak se zachytí jenom povrch lidských vztahů, nikoli skutečné vnitřní pochody. Svou terminologii, téměř nepochopitelnou, si vypůjčuje z matematiky, fyziky a elektroniky a tvoří analogii společností se systémem elektrodynamickým. Jeho model společnosti je zřejmě tvořen podle společnosti americké, ač podle něho platí pro všechny společnosti. Jeho teorie je v podstatě konzervativní, stejně jako jeho ideologie, je technickobyrokratická a imperialistická (neokapitalismus). Rovnováha, kterou mylně vidí v každé společnosti, je rovnováha stagnace.

Svou velmi ostrou a ne vždy dosti zdůvodněnou kritiku z hlediska převážně marxistického dokládá Jonas neméně ostrými, obsírnými citáty z Millsovy *The Sociological Imagination*, jako např. že z toho, co je v Parsonsově systému sociálním, je 50 % verbalismu, 40 % obsahuje názory známé z učebnic sociologie a 10 % že ponechává vlastnímu empirickému zkoumání. V příštím článku zamýšlí kritik zjišťovat vliv Parsonsovy teorie na empirické zkoumání.

Ostatní články Cesare Luporini (z university ve Florencii): *Marxisme et sciences humaines* (překlad z 11 Contemporaneo), Henri Lefebvre (universita Paříž—Nanterre): *Claude Lévi-Strauss et le nouvel élitisme*, Jean Duvigneau (universita Tours—Orléans): *La sociologie est un humanisme*, Frédéric Bon et Michel-Antoine Burnier (C.N.R.S., Paříž): *Les intellectuels techniciens* (orozrůstajícím se povolání technických vědců všech oborů, zajímavý příspěvek k problému vědeckotechnické revoluce), Karel Marx: *Formes antérieures à la production capitaliste* (po prvé vydáno francouzsky). Z referátů upozorňují na recenzi knihy H. Lefebvre, *Le langage et la société*, a francouz-